

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 116 1995

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark

Stockholm: Anders Cullhed, Ulf Boëthius, Ingemar Algulin

Umeå: Anders Pettersson

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* skall lämnas dels på diskett (företädesvis i ordbehandlingsprogrammen Word för Windows, Word för DOS eller Word Perfect), dels i form av utskrift på papper.

Bidrag insänds till: Svenska Litteratursällskapet, Litt.vet. inst., Slottet, ing. A0, 752 37 UPPSALA.

Bidrag lämnade senare än 30 juni 1996 kan ej publiceras i *Samlaren* 117 1996.

ISBN 91-87666-10-3

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1996

»Den svenska språkdofen: marsviolerna» eller »Stenar i munnen, doft av fuktig honungsklöver». Förbindelser och broar upprättas otvunget mellan den klassiska diktens domäner och Ann Jäderlundska, fuktiga ångar. Särskilt vill jag lyfta fram den avslutande essän, »O verklighet – Väv kring ett motiv i Anna Rydsteds poesi», där det skrivna, som är partitur, realiseras i en läsak som liksom vibrerar av närvaro. Här bryts temat *det ouppnåeliga*, saknaden och förlusten, som de höviska poeterna odlat, mot »att vara Anna i världen».

Det är en fröjd att bli delaktig i denna gränsöverskridande, textuella och samtidigt *mänskliga* samtidighet. Här handlar det inte om den institutionaliserade litteraturvetenskapens specialisering och taktiska investeringar i gångna århundradens och epokers litteraturer (eftersom man, brukar det fortfarande hävdas, inte »kan» skriva om samtida) utan om en kvalitativt medveten litteratursyn som förmedlas i kraft av den *agilitet*, som en annan ur Lundaakademien, Hans Larsson, såg som utmärkande för intuitionens höga medvetandenivå.

Eva-Britta Ståhl

Horace Engdahl: *Beröringens ABC. En essä om rösten i litteraturen*. Bonniers. Sthlm 1994.

Som Horace Engdahl själv inledningsvis konstaterar är *Beröringens ABC* skriven på gehör. På gehör bör den nog också läsas och kommenteras; åtminstone torde det vara svårt – därtill poänglöst – att referera Engdahls bok på konventionellt sätt. Mer kongenialt vore att foga en kommentar till Horace Engdahls kommentarer till de verk och fenomen han dröjer vid.

Om man ändå tillåter sig att stanna på en mer prosaisk nivå kan man konstatera att boken, som undertiteln anger, på essäistiskt vis söker spåra ett för den sublima litteraturen särskiljande drag, vilket Engdahl – främst väl med stöd hos Maurice Blanchot – benämner »rösten». Men denna »röst» kan egentligen aldrig göras till föremål för analys, den tillhör det som går att föra in under Wittgensteins formel »Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen» – eller för att direkt citera Engdahls egen formulering: »Rösten är det som försvinner när texten utläggs.» (S. 147)

Genom umgänget med lödiga texter kan man ändå glimtvis ana vad som formar en röst; genom att låta sig beröras av rösten (som en tungspets i örats mussla) kan vi lära oss att avlyssna den – även om det, som sagt, torde vara ogörligt att, annat än fragmentariskt, *förmedla* upplevelsen och insikten: »Rösten i texten för mig över en tröskel. Jag kan egentligen aldrig förklara vad som händer i läsandets rum med hjälp av termer som förutsätter att texten är något slags föremål, underkastat mitt betraktande. Det är först i analysens och uttolkan-dets klarvakenhet som rösten och lyssnaren blir skilda världar. Då uppstår en rad metodologiska problem, som är fullkomligt främmande för läsandet.» (S. 210)

Rösten låter sig alltså inte beskrivas, inte fångas i enkla formuleringar, men man anar drag av dess karaktär i de sinsemellan olikartade texter där Rösten kan förnimmas: den blir »sann», som då Stendhal bestämmer sig för att skriva oberoende av publikens (tänkta) reak-

tioner, den väljer sig en adressat i en så avlägsen framtid att inga föreställningar om adressaten låter sig göra; den visar på subjektets kris (så hos Tieck och Poe / Lacan), eftersom Rösten omfattar mer än Jaget; den är något annat än de muntliga ljuden – även om »den framträder i dessa ljud» (s. 118); den är utpekande även i tigandet (som hos Björling), det ordlösa ordet talar om smärtan, om glömskan...

De författare som vi möter i Engdahls rum (Goethe, Stendhal, Tieck, Mallarmé, Marinetti, Björling, Joyce, Beckett och Ekelöf och med dem associerade namn) tillhör alla den stora traditionen. Inget ont i det, men det är frapperande att se hur Engdahl så att säga vårdar en Akademiernas kanon; värre är att texten ställvis hotar att glida isär och upplösas i ett antal eleganta förevisningar av highlights ur denna kanon. (Inte heller däri behöver ligga något odelat ont, särskilt partiet om Gunnar Björling kan mycket väl läsas fristående från övriga texter om röstens beröring såsom den ursprungliga varianten av detta textparti för övrigt framträdde, då det stod att läsa i *Björlingstudier* häromåret.) Det som ändå håller essäboken samman är den kärleksfulla besatthet av själva läsakten, som jag vill tillskriva Horace Engdahl, den ström av lust som vibrerar genom hans text. Den lust, som också är ett tvång, vilken ytterst såväl belönar som legitimerar all vår lärda möda.

Björn Sundberg

Heiner Schmidt: *Quellenlexikon zur deutschen Literaturgeschichte. Personal- und Einzelwerkbibliographien der internationalen Sekundärliteratur 1945–1990 zur deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Band 1–3: A–Bro. Duisburg: Verlag für pädagogische Dokumentation, tredje omarbetade och utvidgade uppl. 1994/95.

När Heiner Schmidt 1984 gav ut den första upplagan av *Quellenlexikon der Interpretationen und Textanalysen*, som bibliografin då hette, kom honom många lovord och mycken uppmuntran till del. Den sparsamma kritiken gällde framförallt bibliografins bristande internationalisering och ensidiga koncentration på sekundärliteratur från det tyskspråkiga kulturområdet. Att Schmidt i den nya upplagan tagit denna kritik ad notam framgår med önskvärd tydlighet av de föreliggande tre första banden av lexikonet. Med hjälp av en stor stab internationella medarbetare tar *Quellenlexikon* nu nämligen upp icke-tyska textanalyser från 28 skilda språkområden, ett faktum som inte bara höjer verkets bibliografiska värde, utan förmodligen även väsentligt kommer att bidra till spridningen av det, när alla 24 banden föreligger 1997.

Quellenlexikon zur deutschen Literaturgeschichte är uppbyggt som en kombinerad person- och verkelaterad bibliografi och omfattar så gott som allt som är skrivet om den tyskspråkiga litteraturen under perioden 1945–90. Till grund för bibliografin ligger ett vitt litteraturbegrepp. Av det följer att Schmidt har bemödat sig om att förteckna även mindre betydande författare i den utsträckning det varit möjligt att vaska fram sekundärlitteratur om dem. Även anonyma verk ur exempelvis

den fornhögtyska och medelhögtyska sångskatten, liksom fabler, sagor och sägner är upptagna och försedda med litteraturangivelser.

Användbarheten och mångsidigheten har i jämförelse med den tidigare upplagan ökat betydligt genom att nu även filosofer, pedagoger, teologer, kulturvetare, dekar- och ungdomsboksförfattare tas upp till behandling, för att, som Schmidt säger i sin inledning, fördjupa »die geistesgeschichtlichen Hintergründe der deutschen Literatur». En snabb genomräkning visar att det exempelvis enbart under uppslagsordet 'Adorno' finns mer än 900 litteraturangivelser att glädjas åt!

Trots de oerhört rikhaltiga bibliografiska hänvisningarna – ca 18 000 i första bandet – är själva uppläggningsen av *Quellenlexikon* lättöverskådlig och ger forskaren/studenten en mycket god överblick över det som bjuds. För varje författare eller anonymt verk kan man urskilja tre olika grupper av publikationer: bibliografiska källor, anonyma eller lexikonartade artiklar samt författare till sekundärlitteratur. Litteraturhänvisningarna är alltså uppdelade i mera allmänna framställningar om författarens liv och verk, samt i alfabetiskt ordnad litteratur som direkt hänför sig till ett givet verk av en viss författare.

Själva litteratursökandet underlättas avsevärt av att uppslagsorden rent typografiskt är tydligt markerade och av att titlarna på tidskrifter respektive samlingsverk av olika slag är så fullständiga, att man som användare inte behöver titta efter i en förteckning över förkortningar. Arbetsbesparande är också att Schmidt vid en litteraturhänvisning anger huvudaspekterna i ifrågakommande artikel inom parentes. Vid t.ex. författarnamnet 'Arnim, Achim von', finner man under uppslagsordet 'Des Knaben Wunderhorn' bl.a. följande angivelse >Froeschle, Hartmut: (*Vergl. mit Herder, Stimmen der Völker in Liedern*). – Enth. in: H.F. Ludwig Umland und die Romantik, Köln: Böhlau 1973: p- 154–180.

Nackdelen med denna metod är dock att själva titeln på artikeln faller bort. Förvisso säger inte en titel alltid så mycket, men ett bortfall kan innebära komplikationer, speciellt för oss som bor utanför det tyska språkområdet och alltsomoftast är hänvisade till fjärrlån med krav på fullständiga bibliografiska uppgifter.

En annan kritisk punkt är, att det inte går att söka litteratur till mera allmänna litterära teman, komparativa aspekter, perioder och genrer. Det är en svaghet som är en direkt följd av de gränser bibliografin stakat ut för sig själv genom koncentrationen på författare och enskilda verk.

Bortsett från dessa invändningar kan recensenten inte annat än konstatera, att Heiner Schmidt och hans internationella medarbetare genom sitt noggranna arbete har åstadkommit ett oundgängligt bibliografiskt hjälpmedel för alla som intresserar sig för den tyska litteraturen. Hans lexikon ersätter många specialbibliografier och bidrar dessutom verksamt till att häva den uppenbara desorientering som mången forskare och student kan känna inför det stora forskningsområde som den tyska litteraturen utgör. Heiner Schmidts *Quellenlexikon* är den nu aktuella och grundligaste bibliografin över hela den tyskspråkiga litteraturen. Genom sin lätthanterlighet är den ett synnerligen lämpligt arbetsinstru-

ment inte bara för uppsatsskrivande studenter, utan även för arbetsstyngda forskare och lärare vid universitet och högskolor.

Sture Packalén

Litteraturens historia. Red. och bildred.: Hans Hertel. Band 7 1945–1992. Av Hans Hertel, Helge Rønning och Søren Schou, under medverkan av Vibeke Børdahl, Sysse Engberg, Kela Kvam, Hans Peter Lund, Jørgen Mejer, Peter Ulf Møller, Kirsten Refsing, Søren Vinterberg, Anne Wedell-Wedellsborg. Övers. Jan Stolpe. Norstedts, Stockholm 1994.

I sitt förord till *Litteraturens Historia* del 7 ursäktar sig redaktören Hans Hertel för att verket som påbörjades 1980 blivit färdigt först nu, 5 ½ år för sent, och skyller på försämrade forskningsresurser. Detta har man som läsare gärna överseende med, men andra uppenbara problem är mer irriterande och skymmer tyvärr verkets kvaliteter.

Enligt förutsättningarna skulle bokverket bli »en modern samhällsorienterad skildring av hela världens litteratur under 5000 år, baserad på nyorienteringen av litteraturstudiet sedan 1960-talet, men berättad och illustrerad för en bred intresserad publik» (s. 10). Man säger sig ha utgått från en dialektisk litteratur- och historieuppfattning, men man är medveten om att den kritiserats av dekonstruktivister, poststrukturalister och andra. Naturligtvis kan man förstå att fundamental kritik inte går att inkorporera i ett bokverk under dess tillkomst, men man förundrar sig över att redaktionen inte var mera lyhörd vid starten, utan slog dövörat till, t.o.m. vad gällde den mer subtila textuppfattning som redan nykritiken skänkt oss.

Hertel har omsorgsfullt sett till att så många författarskap som möjligt belyses och det är svårt att hitta västeuropéer som bortglömts, om vi nu inte störs av Tankred Dorsts eller Elfriede Jelineks frånvaro. Vad gäller utrymmet är valet mera kontroversiellt. John Ashbery blir bara omnämnd, eftersom han påverkats av »euro-peisk lyrik och bildkonst inklusive surrealismen». Idolen framför andra tycks vara Peter Weiss som sammanlagt ägnas hela fyra (4) sidor! Det är svårt att inse varför Kingsley Amis får fler spaltcentimeter än den såväl mera skicklige som massmediala sonen Martin Amis, men när nu så är fallet hade det varit givande med teoretisk reflexion över »the angry young men». Det korta avsnittet om amerikansk samtidslitteratur (s. 483–485) gör nog mången läsare besviken.

Det största problemet med *Litteraturens Historia*, band 7, är att den vad gäller den s.k. »höggkulturen» tenderar att sakna engagemang och urarta i själlös översikt. Detta tycks mig främst gälla avsnitten om västeuropeisk modernistisk, i synnerhet fransk, litteratur. Östeuropeisk och kinesisk berättarkonst har faktiskt blivit mer engagerat belyst, eftersom redaktionen där inkallat specialister. Att man inte alltid hinner notera dödsfall i tid (man har glädjande nog lyckats få in Sven Delblancs dödsår 1992) må vara hänt, men att den för 60- och 70-talsungdomen så betydelsefulla kölnförfattaren Rolf Dieter Brinkmann (f. 1940) avled redan 1975 borde ha angivits.